BALIQCHILIK FAOLIYATINI TARTIBGA SOLUVCHI MILLIY QONUNCHILIK TIZIMI VA UNING TAHLILI

Muhammadjonova Gulasal Muzaffar qizi

Namangan davlat universiteti

Yuridik fakulteti 2-bosqich talabasi

Muhammadjonovago07@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ekologiya huquqi obyektlaridan bo'lgan baliqchilik faoliyati haqida so'z boradi. Unga ko'ra, baliqchilik faoliyatining ekologik-huquqiy jihatdan tanifi, milliy qonuncilikdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. "O'zbekbaliqsanoat" uyushmasi, "zanjirli javobgarlik" prinsipi, qafas (sadok) usuli, "E-baliqchi" axborot tizimi, "Naslchilik to'g'risida"gi Qonun.

O'zbekiston Respublikasida baliqchilik faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik tizimi ko'p pog'onali bo'lib, u Konstitutsiya, O'zbekiston Respublikasi qonunlari, Prezident farmon va qarorlari hamda hukumatning me'yoriy hujjatlaridan tashkil topgan. Ushbu tizimning markazida "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi hamda "suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi Qonunlar turadi.

Huquqiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, sohadagi eng muhim burilish 2026-yilda "O'zbekbaliqsanoat" uyushmasining tashkil etilishi bilan boshlandi. Bu davlat boshqaruvi va xo'jalik yuritish funksiyalarini ajratishning huquqiy asosi bo'ldi. Bugungi kunda qonunchilik tizimi nafaqat baliq ovlashni, balki uning seleksiyasi,

naslchiligi va qayta ishlanishini ham qamrab olgan. Biroq, tahlillar shuni ko'rsatadiki, amaldagi normalar bir nechta tarqoq hujjatlarda aks etgan bo'lib, bu soha mutaxassislari uchun "baliqchilik to'g'risida"gi yaxlit va to'g'ridan-to'g'ri amal qiluvchi qonunni qabul qilish zaruratini tug'dirmoqda.

Milliy qonunchilikda baliqchilik klasterining huquqiy maqomi belgilanishi sohada yangi davrni ochdi. Prezidentning PQ – 83-sonli qaroriga ko'ra, klasterlar baliq yetishtirishning to'liq siklini (inkubatsiyadan tortib sotuvgacha) amalga oshirilishi shart1. Huquqiy jihatdan bu "zanjirli javobgarlik" prinsipini anglatadi. Ya'ni, subyekt nafaqat mahsulot uchun, balki o'zi foydalanayotgan tabiiy havzaning biologic holati uchun ham davlat oldida mas'uldir.

Klasterlar va boshqa baliqchilik xo'jaliklariga berilayotgan imtiyozlarning huquqiy tahlili shuni ko'rsatadiki, 2021-yildagi PQ – 67-sonli qaror bilan baliqchilik subyektlariga foyda solig'i, mol-mulk solig'i va yer solig'i stavkalari 50 foizga kamaytirildi2. Bu huquqiy rag'bat sohani xufiyona iqtisodiyotdan chiqarish va tadbirkorlarning invesitsiyaviy huquqlarini himoya qilishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, qonunchilikda tabiiy havzalarda qafas (sadok) usulida baliq yetishtiruvchilar uchun alohida yer solig'i imtiyozlari ko'zda tutilgan bo'lib, bu moslamalarning huquqiy maqomi "ko'char mulk" sifatida belgilangan.

Baliqchilik faoliyatini tartibga solishda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi markaziy nazorat organi hisoblanadi. Ma'muriy jabobgarlik to'g'risidagi kodeksning 82-moddasi baliq ovlash qoidalarini buzganlik uchun sanksiyalarni belgilaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda "brakonerlik" tushunchasiga aniqlik kiritildi va elektr qarmoq kabi qurollarni

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 13-yanvardagi "Baliqchilik tarmog'ini yanada rivojlantirining qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ – 83-son qarori.

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 21-dekabrdagi "Baliqchilik tarmog'ini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ – 67-son qarori.

qo'llash jinoiy javobgarlikka tortish uchun asos bo'lishi mustahkamlandi (JK 202-modda).

Shu bilan birga, qonunchilikda "Baliqlantirish normativ" tushunchasi mavjud. Har bir ijarachi havzaga qancha chavoq tashlashi kerakligi nafaqat shrtnomaviy, balki qonuniy majburiyatdir. Agar ushbu majburiyat bajarilmasa, nazorat organlari ijara huquqini bekor qilish va yetkazilgan ekologik zararni undirish bo'yicha sudga da'vo kiritish huquqiga ega. Bu mexanizm tabiiy havzalarning biologik resurslari tugab qolishini oldini oladi.

O'zbekiston biologik xilma-xillikni saqlashga oid br qator xalqaro konvensiyalarga, xususan, Ramsar konvensiyasiga a'zo. Milliy qonunchilik ushbu xalqaro normalarga muvofiq, tabiiy havzalarda suv qushlari va noyob bali turlarini saqlash majburiyatini foydalanuvchilar zimmasiga yuklaydi3. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy tizimda "sport va rekreatsion baliq ovi" tushunchasi xalqaro standartlar darajasida to'liq shakllanmagan. Kelgusida ushbu yo'nalishni alohida litsenziyalash va turizm obyekti sifatida huquqiy tartibga solish sohaning daromadligini oshirishning asosiy yo'lidir.

Bugungi kunda jahon miqyosida oziq-ovqat xavfsizligi masalasi birinchi darajali vazifaga aylandi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda aholini arzon va sifatli oqsil manbai bilan ta'minlashda baliqchilik tarmog'i strategik ahamiyat kasb etadi. So'nggi yillarda sohaga bozor mexanizmlarining joriy etilishi va davlat nazorat tizimining isloh qilinishi tarmoqning investitsiyaviy jozibadorligini oshirdi. Mazkur tahlil doirasida baliqchilik faoliyatini tartibga solishning huquqiy asosi, institutsional tuzilishi va amaliy samaradorligi ko'rib chiqiladi. Davlat siyosati ekstensiv baliqchilikdan (katta maydonlarda kam hosil olish) intensive baliqchilikka (kichik maydonda yuqori hosil) o'tishga qaratilgan . Bunda yopiq suv aylanma

3 Xalqaro ahmiyatga ega bo'lgan suv-botqoq yerlar to'g'risidagi Konvensiya (Ramsar, 1971-y). O'zkkiston Respublikasining a'zoligi to'g'risidagi ma'lumotlar.

tizimlari (RAS) va qafas (sadok) usullaridan foydalanishni tartibga soluvchi imtiyoli kreditlar va subsidiyalar tizimi hal qiluvchi rol o'ynamoqda. Klaster usulining joriy etilishi esa ishlab chiqarish zanjiri – chovoq yetishtirishda orib, mahsulotni qayta ishlash va qadoqlashgacha bo'lgan jarayonni yagona boshqaruvga birlashtirish imkonini beradi. Bu esa mahsulot tnnarxning pasayishiga va tshqibozorda raqobatbardoshlikning ortishiga xizmat qilmoqda.

Milliy qonunchilik tizimida faqat soliq imtiyozlari emas, balki to‘g‘ridan-to‘g‘ri subsidiya ajratish tizimi ham huquqiy jihatdan mustahkamlandi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlariga muvofiq, baliq yetishtiruvchi xo‘jaliklarga yetishtirilgan mahsulotning har bir kilogrammi uchun ma’lum miqdorda subsidiya berish tartibi joriy etildi.

Huquqiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ushbu mexanizm tadbirkorlarni "hisobotlarni ochiq yuritishga" rag‘batlantirmoqda. Chunki subsidiya olishning asosiy sharti — soliq organlarida ro‘yxatdan o‘tgan realizatsiya hajmi va suvdan foydalanish limitlariga rioya qilishdir. Bu "rag‘batlantiruvchi norma" bo‘lib, sohani tartibga solishda ma’muriy bosimdan ko‘ra iqtisodiy manfaatdorlikning ustunligini ko‘rsatadi. Shuningdek, intensiv usulda baliq yetishtirish uchun zarur bo‘lgan asbob-uskunalar (aeratorlar, avtokormushkalar) importi uchun bojxona to‘lovlaridan ozod etish bo‘yicha normalar ham baliqchilik sub’ektlarining texnologik yangilanishini huquqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlaydi.

Bugungi kunda qonunchilik tizimida inson omilini kamaytirish maqsadida raqamli texnologiyalarni qo‘llashga oid normalar kiritilmoqda. Xususan, tabiiy suv havzalarini ijaraga berish jarayonini "E-auksion" platformasiga o‘tkazilishi korrupsion xavflarni huquqiy jihatdan bartaraf etdi.

Endilikda sohada "E-baliqchi" axborot tizimining joriy etilishi bo‘yicha huquqiy talablar ishlab chiqilmoqda. Bu tizim orqali har bir suv havzasining baliq mahsuldorligi, tashlangan chavoqlar soni va ovlangan baliq miqdori onlayn monitoring qilinadi. Huquqiy nuqtayi nazardan, bu "shaffof monitoring" tizimi

bo‘lib, u ijarachilarning shartnomaviy majburiyatlarini masofadan nazorat qilish va noqonuniy ov hajmini aniqlash imkonini beradi. Raqamli ma’lumotlar sud jarayonlarida ekologik zararni isbotlash uchun asosiy daliliy baza bo‘lib xizmat qilishi belgilab qo‘yilmoqda.

Qonunchilik tahlilida baliq zaxiralarining genofondini saqlash masalasi ham muhim o‘rin tutadi. "Naslchilik to‘g‘risida"gi Qonun va sohaviy qarorlar bilan naslchilik xo‘jaliklariga alohida maqom berilgan. Huquqiy tartibga ko‘ra, nasldor baliq chavoqlarini yetishtiruvchi xo‘jaliklar davlat attestatsiyasidan o‘tkaziladi.

Foydalanilgan adabiyotar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 13-yanvardagi “Baliqchilik tarmog’ini yanada rivojlantirining qo’shimcha chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ – 83-son qarori.
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 21-dekabrdagi “Baliqchilik tarmog’ini davlat tomonidan qo’llab-quvvatlashning qo’shimcha chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ – 67-son qarori.
4. Xalqaro ahmiyatga ega bo’lgan suv-botqoq yerlar to’g’risidagi Konvensiya (Ramsar, 1971-y). O’zkkiston Respublikasining a’zoligi to’g’risidagi ma’lumotlar.
5. www.arxiv.uz sayti.
6. www.wikipedia.uz .